

Editoriaal

Verhoren van kwetsbare volwassenen

Cahiers Politiestudies
Jaargang 2021-1, nr. 58
p. 7-16
© Gompel&Svacina
ISBN 978-94-6371-278-1

Marc Bockstaele, Frédéric Declercq, Robin Kranendonk¹, Koen Geijsen en Auke Van Dijk², gasteditoren

Over verhoren en verhoortechnieken bestaat heel wat wetenschappelijk onderzoek en vakliteratuur voor de politie. Dat is zeker zo voor het verhoor van *minderjarigen* die volgens de wet kwetsbaar zijn en meer rechten hebben tijdens hun verhoren.

Europese en nationale regelgeving heeft het ook over het verhoren van *kwetsbare volwassenen*, die sedert de ‘Salduz-wetten’ onder hetzelfde regime als het verhoor van minderjarigen vallen. In de beperkte publicaties daarover staat weinig meer dan dat de ondervrager de kwetsbaarheid met gezond verstand zelf moet inschatten, eventueel na overleg met de behandelend magistraat en ‘advies’ van de aanwezige advocaat. Over hoe die beroepsgroepen dat kunnen doen en welke tools de justitiële actoren – die ter zake leken zijn – ter beschikking hebben om een inschatting te maken, bestaan nauwelijks publicaties. Dit Cahier vult die toch wel belangrijke leemte op.

Na een inleidend kaderstuk over kwetsbaarheid worden de artikelen opgesplitst in twee secties: de ‘actoren’ en de ‘uitvoering’. Met de actoren worden de beroepsgroepen bedoeld die in strafonderzoeken met kwetsbare personen te maken hebben. De artikelen die ondergebracht zijn bij de ‘uitvoering’, betreffen praktische items die verhoorders op het terrein zeker zullen waarderen. Enkele reflecties over het geheel kunnen inspirerend werken voor toekomstig wetenschappelijk onderzoek.

Kwetsbaarheid

De inleidende bijdrage, een kaderstuk van **Eline Gremmen**³, gaat over kwetsbaarheid van verdachten door het hele strafproces, met bijzondere aandacht voor verdachten met een psychische stoornis. Ze overloopt eerst wat de Europese en nationale regelgeving onder kwetsbaarheid verstaan. In paragraaf drie wordt het belang van de herkenning en de erkenning van de kwetsbaarheid van de verdachte besproken omdat een verdachte

¹ Werkzaam aan de rechtsfaculteit van de VU Amsterdam en het NSCR.

² Senior strategisch adviseur Nederlandse Nationale Politie.

³ Senior beleidsmedewerker Centrale Toetsingscommissie (CTC) bij het Openbaar Ministerie.

met een psychische stoornis meer dan een gemiddelde verdachte openstaat voor beïnvloeding van buitenaf. In paragraaf vier wordt gekeken op basis van welke wettelijke regelingen de kwetsbaarheid van de verdachte gedurende de verschillende fases van het strafproces gecompenseerd kan worden, vooral door verplichte bijstand van een advocaat en audiovisuele registratie van het verhoor. In de slotparagraaf bespreekt zij een aantal mogelijkheden om ervoor te zorgen dat de kwetsbaarheid van een verdachte in een vroeg stadium herkend wordt, zoals opleiding van de opsporingsambtenaren en het gebruik van een screeningsinstrument dat indicaties kan geven van mogelijke psychische stoornissen.

De actoren

Van politieverhoorders naar politie-interviewers. Selectie en toekomstige functieprofielen

Koen Geijssen⁴, Corine de Ruiter⁵ en Henry Otgaar⁶ overlopen enkele verhoortechnieken voor verdachten, slachtoffers en getuigen, om dan het ‘investigative interviewing’ aan te prijzen ter vervanging van de bestaande verhoortechnieken. Daarom gebruiken zij alvast de termen ‘politie-interview’ en ‘politie-interviewer’ in plaats van ‘verhoor’ en ‘verhoorder’. Zij bespreken de lang onderbelicht gebleven kwestie of iedere politieagent vanzelfsprekend wel een goede interviewer is. Het politie-interview vraagt in verschillende situaties om verschillende persoonlijke eigenschappen, en niet alle politieagenten beschikken daar van nature over. ‘Openheid voor nieuwe ervaringen’ van de wereldwijd gebruikte ‘Big Five’-persoonlijkheidstest is belangrijk, naast cognitieve capaciteit, emotionele intelligentie en kennis over de werking van het geheugen. De auteurs clusteren deze kenmerken in drie categorieën: gevoel, denken en handelen. Ze stellen voor om politieagenten die een gevorderde interviewcursus willen volgen, vooraf op hun geschiktheid te selecteren. Ze wijzen erop dat vernieuwde functieprofielen en een betere selectie voor de interviewopleidingen alleen, geen garantie vormen voor een betere uitvoering van het politie-interview. Daarvoor is voortdurende feedback en intervisie nodig.

Verhoren van kwetsbare personen. Het standpunt van een parketmagistraat

Het **opsporingsonderzoek** in België gebeurt op basis van artikel 28bis Sv. onder de verantwoordelijkheid van de procureur des Konings. Het gaat niet om de leiding van de opsporing op zich, maar om de *kwaliteitsbewaking* van de opsporingshandelingen. De operationele leiding van deze verrichtingen ligt bij de oversten van de verschillende politiekorpsen. Bij kwetsbaarheid van een verdachte, of vermoeden ervan, is de procureur des Konings het aanspreekpunt voor de verhoorder om groen licht te krijgen voor een verhoor. Deze parketmagistraat is daarbij afhankelijk van de mondelinge informatie van de politieambtenaar ter plaatse en diens inschatting inzake het detecteren van en omgaan met kwetsbaarheden. **Lientje Van Den Steen**⁷ heeft de ervaring dat de politie

⁴ Wetenschappelijk onderzoeker bij de Nederlandse Politieacademie en politieagent in Amsterdam.

⁵ Hoogleraar Forensische psychologie aan de Universiteit Maastricht.

⁶ Hoogleraar Rechtspsychologie aan de Universiteit Maastricht en Onderzoeksprofessor aan de Katholieke Universiteit Leuven.

⁷ Parketmagistrate, Parket Oost-Vlaanderen (Oudenaarde). De in dit werk voorkomende meningen binden enkel de auteur.

dit in het overgrote deel van de gevallen, ondanks gebrek aan opleiding, op een zeer integere manier doet. Indien er twijfel bestaat over het al dan niet aanwezig zijn van een kwetsbaarheid, doet men er goed aan meer rechten toe te kennen zoals bijstand van de advocaat en aanpassen van de vraagstelling, desgevallend aangevuld met een audiovisuele opname van het verhoor.

De vaststelling van de kwetsbaarheid van een verdachte in België. De mogelijkheden en beperkingen van de advocaat als primaire actor

De advocaat heeft als eerstelijnsactor de taak om te beoordelen of de cliënt psychisch of fysiek in staat is om te worden verhoord. **Lore Mergaerts**⁸ deed een juridisch-theoretisch en verkennend empirisch onderzoek bij veertien Vlaamse strafrechtadvocaten, waaruit vooral blijkt dat het vaststellen van de kwetsbaarheid van een verdachte geenszins eenvoudig is. Sommige advocaten gaven een eerder ruime invulling van de kwetsbaarheid, zoals onnodig informatie prijsgeven aan de verhoorder. Anderen vulden dit nauw in en letten enkel op vast te stellen psychische stoornissen en mentale beperkingen. Uit de interviews bleek dat de advocaten de kwetsbaarheid vooral vaststellen door hun buikgevoel, intuïtie, mensenkennis en ervaring. Tijdens het voorafgaandelijk vertrouwelijk overleg stellen zij gelijkaardige vragen en letten zij op dezelfde gedragingen als de politie. Bijna alle respondenten stelden dat zij onvoldoende opgeleid zijn om de kwetsbaarheid van een verdachte te herkennen, waardoor zij dienen terug te vallen op hun praktijkervaring. Voor advocaten is een instrument dat de herkenning van de kwetsbaarheid van verdachten faciliteert noodzakelijk.

Kwetsbaar maar wel bekwaam? De kwetsbare verdachte vanuit het perspectief van de Nederlandse zittingsrechter

Het behoort tot de taak van de zittingsrechter om rekening te houden met de kwetsbaarheid van een verdachte, zowel tijdens de behandeling ter terechtzitting als bij de beoordeling van zijn verklaringen. Een beknopt onderzoek van **Dorris de Vocht**⁹ en **Miet Vanderhallen**¹⁰ laat zien dat de Nederlandse zittingsrechter zich beperkt tot de enge invulling van kwetsbaarheid, zijnde psychische problematiek en/of verstandelijke beperking. Hij steunt daarbij op het dossier en de eerdere verklaringen van de verdachte, met aandacht voor onduidelijkheden of inconsistenties. Een meerderheid van de respondenten vond dat het proces-verbaal van verhoor voldoende informatie oplevert over de kwetsbaarheid van een verdachte. De rechters verwezen regelmatig naar de grote verantwoordelijkheid van de advocaat om de kwetsbaarheid van hun cliënt te laten opmerken, vooral als die bij het verhoor aanwezig was. Uit het onderzoek van de auteurs blijkt dat bij vermoeden van kwetsbaarheid, rechters hun taalgebruik aanpassen, juridische termen uitleggen en mededelingen laten parafraseren. Audiovisuele opnamen van de verhoren worden zelden of nooit bekeken, vooral wegens tijdsgebrek. De zittingsrechter kan verklaringen tot bewijs uitsluiten wanneer onvoldoende rekening is gehouden met de kwetsbaarheid van de verdachte.

⁸ Wetenschappelijk medewerker Leuven Instituut voor Criminologie, KU Leuven.

⁹ Universitair docent Universiteit Maastricht en rechter-plaatsvervanger Rechtbank Limburg.

¹⁰ Universitair docent Universiteit Maastricht en universitair hoofddocent Universiteit van Antwerpen.

De uitvoering

Verhoor van personen met een psychische stoornis

Contacten met mensen met een psychische stoornis, een overkoepelende term voor alle stoornissen die de geestvermogens betreffen waaronder psychiatrische stoornissen, behoren tot de dagelijkse politiepraktijk. Ook al gaan de meeste interacties niet over criminele activiteiten, de politie moet wel, als eerste ter plaatse, weten hoe ze met die kwesties moet omgaan en hoe ze op een juridisch correcte wijze van hen een verhoor kan afnemen. **Marc Bockstaele**¹¹ beschrijft hoe leken een psychische stoornis op basis van gedragingen en uitspraken kunnen herkennen, eventueel geïnitieerd na vragen. In de kern van zijn bijdrage beveelt hij een verhoorstrategie aan met enkele specifieke aandachtspunten, het gedrag van de verhoorder en suggesties qua verhoortechniek. In het laatste deel wijst hij op het gebrek aan opleiding van politiepersoneel en van rechtspractici, wanneer ze met mensen met psychische stoornissen moeten omgaan. Zijn tekst is bedoeld als aanzet voor compacte en concrete handleidingen, geëxtraheerd uit wetenschappelijk onderzoek, voor verhoorders in hun dagelijkse praktijk.

Verhoor van personen met een (vermoede) licht verstandelijke beperking

De politie komt mensen met een (vermoede) licht verstandelijke beperking (lvb) regelmatig tegen tijdens het verhoor, als verdachte, slachtoffer of getuige, met een oververtegenwoordiging als dader binnen de strafrechtketen. Complicerende factor hierbij is dat de lvb vaak niet herkend wordt. **Hendrien Kaal**¹², **Xavier Moonen**¹³ en **Imke Rispens**¹⁴ onderstrepen dat er heel veel individuele verschillen zijn in de manifestatie van de lvb, die zij onderbrengen in vijf clusters van risicogebieden tijdens hun verhoren:

- Risico 1: Het niet kennen of gebruikmaken van rechten;
- Risico 2: Onnodige stress en angst door overvraging en onduidelijkheid;
- Risico 3: Het ontstaan van misverstanden en miscommunicatie;
- Risico 4: Minder betrouwbare verklaringen;
- Risico 5: Onterechte labelling als asociaal of ongelooftwaardig.

De auteurs geven een aantal aanwijzingen die kunnen helpen bij het beperken van deze risico's tijdens verhoren. In Nederland zijn initiatieven ontwikkeld om de signalering van lvb in de strafrechtketen te versterken, o.a. de inzet van het screeningsinstrument SCIL en gespecialiseerde verhoorders voor het verhoor van kwetsbare verdachten.

Kwetsbare volwassenen en verhoor: ervaringen in de praktijk

Bij het doornemen van academische of theoretische teksten kan men de indruk krijgen dat verhoren van mensen met een verstandelijke beperking of psychische stoornis niet anders kunnen dan vlot verlopen. De verhoorder hoeft maar de conclusies van de onderzoeken en de aanbevelingen te volgen. Het artikel van **Guy Blondia**¹⁵, hoofdinspecteur bij de lokale recherche van de politie Gent, gaat over pure praktijkervaringen, geschreven op

¹¹ Ere-hoofdcommissaris bij de federale gerechtelijke politie in Gent en docent verhoortechnieken.

¹² Lector Hogeschool Leiden.

¹³ Professor Universiteit van Amsterdam.

¹⁴ Recherchepsycholoog (investigative psychologist) en docent Politieacademie.

¹⁵ Hoofdinspecteur Politiezone Gent, lokale researchedienst, team verdwijningen.

een wijze dat men er als lezer zelf bij was. Omdat verhoorders in de praktijk heel dikwijls met situaties te maken hebben die niet voorkomen in wetenschappelijke onderzoeken of studies, wordt gerekend op hun inventiviteit. Soms zijn voorgeschreven en algemeen aanvaarde instructies of technieken niet zinvol. De auteur vertelt vijf zelfmeegemaakte praktijksituaties waaruit hij lessen trok voor zichzelf en die ook nuttig zijn voor collega's. Hij brengt onder de aandacht dat de eigen waarden en normen van verhoorders ook een rol spelen bij het afnemen van verhoren. Dit aspect wordt amper behandeld in wetenschappelijke onderzoeken.

Verhoor van personen met een beperking

De meeste artikelen over het verhoren van mensen met een verstandelijke beperking worden geschreven door academici of rechtspractici. **Johanna Brouckaert, Leen De Roo, Margit Leufkens** en **Valerie Seys**, allen medewerkers van de vzw OBRA/BAKEN die in de Gentse regio ondersteuning biedt aan personen met een beperking, geven vanuit hun ervaring praktische tips om signalen van een mogelijke verstandelijke beperking te detecteren en tijdens een verhoor op te vangen. Deze praktijkbijdrage van mensen wier beroep het is om dagelijks met mensen met een verstandelijke beperking te werken, is ongetwijfeld een meerwaarde van dit Cahier. Een verstandelijke beperking komt volgens hen vaker voor dan veel mensen denken. Ze lopen hiermee niet altijd te koop, zodat ze niet in de 'statistieken' verschijnen, omdat ze 'camouflagetechnieken' gebruiken. De auteurs wijzen erop dat verhoorders hun afwijkende gedrag beter kunnen begrijpen door de bril van de sociaal-emotionele ontwikkeling. Ze vragen om verhoortechnieken zeer bedachtzaam af te stemmen op het niveau van de individuele betrokkene. Maatwerk dus. De onzichtbaarheid van de beperking maakt dit niet gemakkelijk.

Verhoor van personen onder invloed van alcohol

De politie heeft vrij vaak te maken met interventies en verhoren over misdrijven waarbij mensen onder invloed van alcohol betrokken zijn. De verklaringen van die 'kwetsbare' personen doen vragen rijzen qua betrouwbaarheid en geloofwaardigheid. Iemand onder invloed van alcohol, 'dronken', verhoorbaar of kwetsbaar beschouwen is een vrij heikele kwestie. De resultaten hangen af van tal van persoonlijke verschillen en omstandigheden, zodat een objectieve norm om te bepalen of iemand onder invloed van alcohol verhoorbaar is, niet mogelijk is. Als het om *slachtoffers* of *getuigen* gaat, is er vanwege politie en rechtspractici weinig bezwaar om ze onmiddellijk na een incident te verhoren. Maar het verhoor van *verdachten* onder invloed van alcohol wordt door politie en magistratuur gemakkelijk uitgesteld, terwijl er geen wettelijk beletsel is om iemand onder invloed van alcohol te verhoren. Is het voor de waarheidsvinding verantwoord om verdachten, die zichzelf in staat van dronkenschap brachten, een voorkeursbehandeling of vrijbrief te geven door hun verhoor uit te stellen? **Marc Bockstaele** diept deze kwestie uit.

Valse aangiften van seksueel misbruik op voorschoolse kinderen

Seksueel misbruik van voorschoolse kinderen is erg. Maar valse beschuldigingen daarover door ouders, hechtingsfiguren of verzorgers, zijn even erg. Omdat zij op grond van allerlei kleine aanwijzingen en wederzijdse beïnvloeding een verblindend verkeerde overtuiging kunnen krijgen van een geheel eigen waarheid, vallen ze omwille van hun

ontwrichtend potentieel onder de categorie kwetsbare volwassenen. De *disclosure*, dat wil zeggen de eerste keer dat over misbruik is gesproken, is belangrijk. Daarom is het imperatief niet alleen het kind te verhoren, maar ook de ouder of de hechtingsfiguur die de aangifte doet en zoveel mogelijk informatie in te winnen over het proces dat aan de aanmelding voorafgaat. **Frédéric Declercq**¹⁶, **Ellen Van De Weghe**¹⁷ en **Marc Bockstaele** vertalen in hun bijdrage de resultaten van wetenschappelijk onderzoek naar de praktijk. Op basis van de beschreven kenmerken en aandachtspunten formuleren ze een reeks richtlijnen voor rechercheurs die ouders, hechtingsfiguren of verzorgers van voorschoolse kinderen verhoren. Met hun uitleg kunnen verhoorders de mechanismen achter valse aangiften beter plaatsen.

De complexiteit van psychologische druk in het verhoor van kwetsbare personen

Dit Cahier beoogt een gezonde mix met artikelen van academici, rechtspractici en politie. **Frederik Braeckman**¹⁸, rechercheur bij de federale gerechtelijke politie Oost-Vlaanderen, geeft over psychologische druk in het verhoor van kwetsbare personen zijn persoonlijke visie, met aandacht voor actueel wetenschappelijk onderzoek en gericht op politiemensen in de praktijk. De beoordeling of de toepassing van druk in een specifiek geval al dan niet toelaatbaar is, is een feitenkwestie te beoordelen door de rechter ten gronde. Gevoeligheid voor druk verschilt immers per persoon. De aanwezigheid van een kwetsbaarheid hoeft geenszins te betekenen dat een verhoor uitgesloten is, maar de verhoorder moet gedurende het volledige verhoor attent zijn voor indicaties van deze kwetsbaarheden en er de juiste gevolgen aan koppelen. Er zijn diverse aanwijzingen dat deze doelgroep uitzonderlijk gevoelig is voor psychologische druk. Eerder dan technieken uit te sluiten lijkt het de auteur werkzamer om diverse technieken op te vatten als onderdelen van de gereedschapskoffer van de verhoorder. De keuze voor het juiste gereedschap is het prerogatief van de verhoorder en dient in context beoordeeld te worden.

Verhoor van oudere personen

Op dit moment is één op de vijf Belgen ouder dan 65 jaar. Er bestaan geen verhoorprotocollen die specifiek ontwikkeld zijn voor het verhoor van oudere personen. In onderzoek naar de cognitieve competenties van ouderen is sprake van heel wat factoren die een grote diversiteit, complexiteit en kwetsbaarheid bij hun verhoren genereren. Toch zijn naast een algemene beschrijving van ouderdomsverschijnselen, gevoeligheden en uit de praktijk ervaren best practices aan te geven. De bijdrage van **Luce Plasschaert**¹⁹ en **Marc Bockstaele** gaat niet specifiek over verhoortechnieken of tactieken voor oudere personen, maar over het opbouwen en verder hanteren van een goed contact met hen om optimaal informatie te kunnen vergaren, ongeacht of dit als verdachte, slachtoffer of getuige is. Net als volwassenen van middelbare leeftijd, jongvolwassenen en kinderen, kunnen ook ouderen tekortkomingen hebben waar de verhoorder attent moet voor zijn. Met hun bijdrage hebben de auteurs een aantal daarvan in kaart gebracht, waarvan ze

¹⁶ Docent aan de Universiteit Gent en gerechtsdeskundige.

¹⁷ Rechercheur Team drugs PZ Gent, TAM-verhoorder en docent.

¹⁸ Rechercheur bij de Federale Gerechtelijke Politie Oost-Vlaanderen, lesgever aan de Nationale Politieacademie (ANPA) en opgeleid als klinisch forensisch psycholoog aan de universiteit Gent en Huddersfield University (Verenigd Koninkrijk).

¹⁹ Orthopedagoge, logopediste en doceerde aan de Katholieke Vlaamse Hogeschool in Antwerpen.

hopen dat academici de onderweg gegeven hints voor ontbrekend wetenschappelijk onderzoek opnemen.

Rechtsbijstand aan kwetsbare verdachten: een vak apart

Een opiniebijdrage van **Marije Jeldes**²⁰, die dertien jaar strafrechtadvocaat was in Amsterdam, sluit dit Cahier af. Middels enkele van haar eigen casussen gaat zij in op de praktische uitdagingen en aanbevelingen bij het herkennen van kwetsbare verdachten. Bij vermoeden van een licht verstandelijke beperking (lvb) zijn vragen naar het intelligentieniveau heel delicaat. Voor het verhoren van verdachten met een lvb verwijst zij naar praktisch bruikbare vakliteratuur, maar voor het verhoren van verdachten met een cognitieve functiestoornis of met een psychische stoornis niet. Zij vindt dat advocaat en verhoorder hun kennis over een stoornis of beperking van de te verhoren persoon mogen delen, wat nu wegens wederzijds beroepsgeheim en zonder toestemming van de betrokkene niet mogelijk is. Zij verwijst naar een vonnis van de rechtbank van Maastricht waaruit blijkt dat, als verhoorders onvoldoende kundigheid bij het verhoren van kwetsbare verdachten toonden en onwetendheid hadden over de gevolgen van de eigen verhoortechniek, daarom nog geen sprake is van een onrechtmatige wijze van verhoren. Het *doelbewust misbruik maken* van de kwetsbaarheid van de verdachte is een andere zaak.

Op het einde van deze editie vinden de lezers nog een boekbespreking door **Roger Boonen**²¹ over het boek van **Paul Ponsaers** (2020), *Haatzaaiers. Extreemrechtse radicalisering*, en een boekbespreking van de hand van **Lex Cachet**²² over het Cahier Politiestudies inzake toezicht op de politie.

Enkele reflecties

Artikel 13 van de Europese Richtlijn 2013/48²³, “De lidstaten zorgen ervoor dat bij de toepassing van deze richtlijn rekening wordt gehouden met de specifieke behoeften van kwetsbare verdachten en kwetsbare beklaagden”, zorgt voor een onbepaalde invulling van het begrip ‘kwetsbaar’. Kwetsbare slachtoffers en getuigen worden niet vermeld, zodat zij volgens deze Europese regelgeving niet kunnen rekenen op bijkomende wettelijke bescherming tijdens hun verhoren. De Europese Richtlijn 2012/29²⁴ beoogt de rechten, de ondersteuning en de bescherming van slachtoffers van strafbare feiten in het algemeen, niet specifiek voor ‘kwetsbare’ slachtoffers en getuigen. Vandaar dat het in vakliteratuur, ook in dit Cahier, vooral gaat over kwetsbare verdachten. Het komt ons

²⁰ Docent en onderzoeker jeugd(straf)recht, plaatsvervangend rechter, Universiteit Leiden.

²¹ Pedagoog, irenoloog, coördinator van de Opleiding Vredeseducatie UA-UCSIA.

²² Studeerde Sociologie aan de UvA en promoveerde in Leiden. Hij was, als universitair hoofddocent, verbonden aan de wetenschapsgebieden Sociologie en Bestuurskunde van de Erasmus Universiteit Rotterdam. Hij hield en houdt zich vooral bezig met de thema’s politie, veiligheid en lokaal bestuur. Lange tijd was hij gemeenteraadslid in Capelle aan den IJssel. Momenteel is hij actief als bestuurder van een aantal stichtingen.

²³ Richtlijn 2013/48/EU van het Europees Parlement en de Raad van 22 oktober 2013, betreffende het recht op toegang tot een advocaat in strafprocedures en in procedures ter uitvoering van een Europees aanhoudingsbevel en het recht om een derde op de hoogte te laten brengen vanaf de vrijheidsbeneming en om met derden en consulaire autoriteiten te communiceren tijdens de vrijheidsbeneming.

²⁴ Richtlijn 2012/29/EU van het Europees Parlement en de Raad van 25 oktober 2012, tot vaststelling van minimumnormen voor de rechten, de ondersteuning en de bescherming van slachtoffers van strafbare feiten, en ter vervanging van Kaderbesluit 2001/220/JBZ.

voor dat wat qua verhoren geldt voor kwetsbare verdachten, ook geldt voor kwetsbare slachtoffers en getuigen.

Het is overduidelijk dat het begrip 'kwetsbaarheid' voor de beroepsgroepen die in dit Cahier aan bod komen een complex en moeilijk te definiëren begrip is. Men denkt al vlug aan mensen met een verstandelijke beperking, met een cognitieve functiestoornis of met een psychische stoornis. Psychische aandoeningen kunnen fluctueren in de tijd, zijn niet altijd even goed zichtbaar en/of herkenbaar en zijn voor leken vaak moeilijk objectief vast te stellen. Ook kan de uitingsvorm van een lvb of stoornis met bijbehorende beperkingen per persoon verschillen. Maar ook mensen die bovenmatig alcohol of drugs gebruikten en zelfs mensen die niet onder de hiervoor vermelde groepen vallen, kunnen tijdens hun verhoor kwetsbaar zijn. 'Normale' getuigen, slachtoffers of verdachten kunnen zodanig door vermoeidheid, stress of emoties bevangen zijn dat zij heel verward of geëxciteerd overkomen. Een ontkenkende dader die onverwacht met bewijsmateriaal wordt geconfronteerd, kan op dat moment zo van zijn stuk gebracht en kwetsbaar zijn dat hij zichzelf niet meer onder controle heeft. Zoals een zittingsrechter het in het artikel van De Vocht en Vanderhallen verwoordt: "Iedereen die bij ons zit, die heeft een zekere mate van kwetsbaarheid... Eigenlijk is het gradueel." Volgens de Amerikaanse hoogleraar rechten en politiek filosoof Martha Fineman²⁵ zijn zelfs *alle* mensen per definitie kwetsbaar en verschillen ze enkel in weerbaarheid.

Het valt op dat elke beroepsgroep in dit Cahier het gebrek aan opleiding en training voor het omgaan met mensen met een verstandelijke beperking of een psychische stoornis aanklaagt, zelfs in Nederland waar toch al wat initiatieven ontwikkeld zijn. Een handig screeningsinstrument met dito opleiding voor politie en rechtspractici is, naast affiniteit met het onderwerp, absoluut noodzakelijk. Verschillende auteurs in dit Cahier hebben het over aandachtspunten, kritieke punten, risico's en aanbevelingen om die risico's te vermijden. Als men die oplijst, kan men zich afvragen of een verhoor überhaupt wel mogelijk is, vooral als men ze combineert met de ruime interpretatie van het begrip kwetsbaarheid. Zelfs een 'superopgeleide' verhoorder met 'supercompetenties', laat staan een doorsnee-verhoorder, kan wegens de complexiteit van verstandelijke beperkingen en psychische stoornissen niet alles bewaken wat uit wetenschappelijke onderzoeken blijkt. Is de problematiek van verhoren niet overbestudeerd en onderzocht, zonder te checken of de praktijk wel kan volgen?

Eens de kwetsbaarheid is vastgesteld, heeft de verhoorde meer rechten, zijnde de voorafgaandelijke consultatie en aanwezigheid van een advocaat tijdens het verhoor en aan het niveau van de verhoorde aangepaste vraagstelling. Vraag is *hoé* een advocaat de rechten van een cliënt nog *méér* kan beschermen eenmaal de verstandelijke beperking of een psychische stoornis is vastgesteld. Een andere vraag betreft hoe men er zeker van kan zijn dat verdachten hun rechten daadwerkelijk begrijpen. Uit het artikel van Mergaerts blijkt dat advocaten de kwetsbaarheid inschatten door 'learning on the job' en dus over het omgaan met kwetsbare personen niet meer weten dan de verhoorder. Wat met advocaten zonder ervaring en zonder opleiding in het omgaan met mensen met een verstandelijke beperking of een psychische stoornis en vooral zonder opleiding in verhoortechnieken? De kans bestaat dat de verhoorder correct handelt, maar dat de advocaat wegens onwetendheid onterecht tussenkomt. Zittingsrechters kijken volgens

²⁵ M.A. Fineman (2017). Vulnerability and inevitable inequality. *Oslo Law Review*, 4/3, 133-149.

het artikel van De Vocht en Vanderhallen nauwelijks naar de videoverhoren en als advocaten ze bekijken horen zittingsrechters daar achteraf niets meer van. Het kan zijn dat aan de verhoren niets aan te merken is, maar ook dat advocaten verhoorfouten niet zien. Wetenschappelijk onderzoek over het nut en vooral het gebruik van videoverhoren in de verdere rechtsgang dringt zich op.

Bij elk verhoor moet de verhoorder alert zijn voor een passende vraagstelling die verwarring, miscommunicatie en sturing zoveel mogelijk voorkomt. Politie mensen maken, net als rechters, gebruik van een *geoefende intuïtie* die op kennis, ervaring en gezond verstand is gebaseerd en die men onbewust aan elkaar koppelt tot patronen of heuristieken.²⁶ Hoe meer patronen men kent, bijvoorbeeld na een opleiding in het herkennen van en het omgaan met mensen met een verstandelijke beperking of psychische stoornis, hoe makkelijker men een nieuwe situatie kan vergelijken met een patroon uit het verleden. Herkent men intuïtief een bekend patroon, dan krijgt men een ‘gevoel’.²⁷ Intuïtie is in deze betekenis niet ‘irrationeel’, maar kent een eigen rationaliteit die gecontroleerd en getraind kan worden. Getrainde intuïtie omvat veel meer dan alleen theoretische en juridische kennis, het is ook kennis die is opgebouwd uit ervaring, door dagelijks gedurende jaren onderzoeken en verhoren te doen.²⁸ Bewustwording is van groot belang om de in dit Cahier besproken risico’s, zoals onbetrouwbare verklaringen, te voorkomen.

De term ‘kwetsbare personen’ duikt in veel discussies onder politieambtenaren en rechtspractici op, maar blijft duister en vooral multi-interpretabel. Met dit Cahier beoogden we een aanzet te geven tot meer invulling van dit begrip. We zijn ervan overtuigd dat academici de in de artikelen gegeven hints voor aanvullend en vooral ontbrekend wetenschappelijk onderzoek zullen opnemen.

²⁶ M. Michalkiewicz & E. Erdfelder (2016). Individual differences in use of the recognition heuristic are stable across time, choice objects, domains, and presentation formats. *Memory & Cognition*, 44, 454-468; N. Ambady (2010). The perils of pondering: Intuition and thin slice judgments. *Psychological Inquiry*, 21, 271-278; T. Betsch & A. Glöckner (2010). Intuition in judgment and decision making: Extensive thinking without effort. *Psychological Inquiry*, 21, 279-294.

²⁷ J. Boersma & G. Essers (2013). *Ik weet dat u liegt*. Zaltbommel, Uitgeverij Haystack: 121.

²⁸ W. Van Rossum (2010). Vier reflecties op empirisch onderzoek naar rechterlijke oordeelsvorming. *NJB*, 38, 2467-2472.